

Jelisaveta BLAGOJEVIĆ*, jelisaveta@ucg.ac.me

TRANSFORMACIJA CIVILNO-VOJNIH ODNOSA U CRNOJ GORI: OD PENETRACIJSKOG KA LIBERALNOM MODELU

ABSTRACT: *The aim of this paper is to highlight the transformation of civil–military relations from a penetration model of armed forces control within a one-party communist system, through its gradual liberalization, to the eventual establishment of democratic control over the armed forces. This trajectory corresponds to changes in political systems of governance (authoritarian – hybrid – democratic), state structures (federation – loose federation – unitary state), and the country's commitment to integration into international security structures (the NATO alliance). The relevance and validity of the research are based on a theoretical approach to civil–military relations that synthesizes the theoretical insights of several authors (Huntington, Janowitz, Cohen, Feaver, Schiff) and outlines the essential characteristics of the penetration and liberal models of civil–military relations. The methodological framework relies on the historiographical method, content analysis of scholarly literature, publications, reports, strategies, and the like, as well as the case study method. Montenegro was selected as a former republic of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) that underwent a transitional process of defence and security sector reform culminating in integration into Euro-Atlantic security structures – namely, NATO membership – and the establishment of democratic/parliamentary control over the military.*

KEYWORDS: *military, Montenegro, NATO, SFRY, reform.*

Uvod

Tema odnosa između civilnih i vojnih vlasti predstavlja multidisciplinarno pitanje, koje uključuje analizu u više naučnih oblasti, od politikologi-

* Naučna saradnica, Istorijски институт UCG. Research associate, Historical institute of UCG.

je, vojne sociologije, odbrambenih i bezbjednosnih studija do pravnih i istorijskih nauka. Sagledavanje, u biti, vrlo društvenog pitanja, budući da obje vlasti i civilnu i vojnu tvori i čini društvo, predstavlja nezaobilazan predmet istraživanja u svim aspektima razumijevanja osnova i načina funkcionisanja političkih sistema u bilo kojoj zemlji. To budući da je vojska koja ima monopol nad silom prinude moćan dio sistema, te da njena pozicija u znatnoj mjeri određuje njegovu stabilnost i karakter. Sa druge strane, vrsta političkog sistema/režima, određuje poziciju i ulogu vojske u ukupnom sistemu odnosa.

Shodno navedenom, svrha ovog rada je da pruži deskripciju i eksplanaciju odnosa između civilnih i vojnih struktura na primjeru Crne Gore od 1945. godine do danas, čija specifičnost proizlazi iz četiri promjene državnog uređenja, brojnih ustavnih poredaka, različitih vrsta političkih sistema/režima, kao i odnosa prema međunarodnim sistemima odbrane i sigurnosti. U tom cilju, na narednim stranicama ukazaćemo na poziciju crnogorske vojske kroz tri perioda: 1945–1992. u socijalističkom sistemu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije na čelu sa Savezom komunista Jugoslavije, zatim 1992–2006. u zajednici sa Srbijom – Saveznoj Republici Jugoslaviji, i treći period od 2006. godine, tj. obnove nezavisnosti do danas. U periodu od 1945. do danas, odlike političkih sistema su se kretale od autoritarnih, hibridnih do demokratskih, što je determinisalo modele civilne kontrole nad oružanim snagama, od penetracijskog komunističkog modela do demokratskog evroatlantskog oblika kontrole vojne strukture, organizacije, djelovanja i ukupne pozicije u sistemu. Na osnovu tog analitičkog okvira, definisane su dvije osnovne hipoteze rada:

H1: Osnove i odlike političkog sistema vlasti određuju ulogu i poziciju vojske u datom sistemu;

H2: Opredeljenje spoljnopolitičkog kursa određuje postavke unutrašnjeg sistema odnosa demokratske/parlamentarne kontrole nad oružanim snagama.

Date hipoteze su testirane primjenom metoda analiza slučaja civilno-vojnih odnosa na primjeru Crne Gore, historiografskog metoda sinteze glavnih nalaza istraživanja u ovoj oblasti, analiza sadržaja dostupne literature, stručnih radova, vladinih izvještaja, strategija i slično, kao i komparativnog metoda analize odlika civilno-vojnih odnosa u tri definisana vremenska okvira.

Validnost i relevantnost ovog istraživanja bazira se na teorijskom okviru analize civilno-vojnih odnosa, gdje su sintetisana teorijska gledišta većeg broja autora (Hantington, Janović, Koen, Fiver, Šif), te data teorijska distinkcija između dvaju osnovnih modela civilne kontrole nad vojskom: penetracijskog i liberalnog. Stoga, rad je strukturiran u tri segmenta, prvi se odnosi na datu teorijsku eksplanaciju, drugi na predstavljanje osnovnih podataka i informacija koje se odnose na karakter sistema i poziciju vojske Socijali-

stičke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), dok je treći posvećen pitanju integracije Crne Gore u NATO i time uspostavljanju demokratske kontrole nad Vojskom Crne Gore¹. Na kraju, data su zaključna razmatranja koja sadrže osvrt na ključne nalaze rada zasnovane na prethodno predstavljenom teorijskom okviru, kao i implikacije rezultata rada na nauku, društvo i praksu.

Teorijski okvir rada

Razmatranje i analiza civilno-vojnih odnosa seže u peti vijek prije nove ere i djelo kineskog vojnog stratega Sun Tzu-a „Umjetnost ratovanja“, a potom pruskog vojnog stratega Klar fon Klauzevića (*Carl von Clausewitz*) u XIX vijeku (Blagojević, 2018, 48). Značajno mjesto u naučnim proučavanjima zauzima, nakon Drugog svjetskog rata, u sklopu analiza Samjuela Hantingtona i Morisa Janovića (*Morris Janowitz*) zasnovanih na iskustvima američke vojske.

Hantington izdvaja dvije vrste civilne kontrole: subjektivnu koja označava civilizaciju vojske, odnosno maksimalizaciju moći posebne civilne grupe ili grupa (npr. Švajcarska koja nema stalnu vojsku, već miliciju), kao i objektivnu koja se odnosi na militarizaciju vojske, odnosno maksimalizaciju vojnog profesionalizma (Njemačka, Japan i Sjedinjene Američke Države) (Ibid, 48–49). Objektivna civilna kontrola, prema mišljenju Hantingtona (2004, 4 u Blagojević, 2018, 162), predstavlja liberalni model nadzora nad vojskom koji „podrazumijeva balans između civilne i vojne vlasti u poštovanju međusobnih nadležnosti, obaveza, prava i mogućnosti kreiranja i realizovanja odbrambene politike zemlje“. Egzistira u konsolidovanim demokratijama, a implicira politički neutralnu vojsku koja ostaje odana bez obzira na to ko je na vlasti. Na vrhu vojne hijerarhije nalazi se civilno vođstvo kao stvarni izraz civilnog nadzora nad vojskom, dok se uloga vojske svodi isključivo na sprovođenje odluka koje donosi civilna vlast, pri čemu se može konsultovati, ali odluke ne može osporiti. Liberalni model se razvija sa evolucijom liberalne demokratije i konsolidacijom države (Ibid).

Za razliku od Hantingtona koji naglašava potrebu za autonomijom vojske u odnosu na civile, Janovič (1960, 422) se fokusira na sociološke odlike civilno-vojnih odnosa, naglašavajući potrebu za brisanjem granica i integraciju, odnosno pretvaranje vojske u policijsku vojsku (*constrabulary force*) koja se zasniva na sistemu građanin – vojnik.

Pored ova dva autora, teorijske perspektive civilno-vojnih odnosa pružili su i Piter Fiver (Peter Feaver, 2003, 54 u Blagojević, 2018, 50) – teori-

¹ Termin Vojska Crne Gore se, u radu, piše velikim slovom u kontekstu zvaničnog naziva nakon 2006. godine.

ja agenta koja implicira odnos između vojske kao zaposlenog i civilne vlasti kao poslodavca, Rebeka Šif (*Rebecca Schiff*, 1995, 8 u Ibid) – teorija saglasnosti između vojske, građanstva i političkih elita, pri čemu naglašava značaj kulturnih tendencija u oblikovanju datih odnosa i Eliot Koen (*Eliot Cohen*, 2002, 4 u Ibid) – teorija neravnopravnog dijaloga između civila – pacijenta koji odlučuje da se obavi zahvat i vojske – hirurga koji tu operaciju samostalno i autonomno obavlja.

Uspostavljanje nekih od navedenih modela civilne kontrole nad vojskom zavisi i od vrste političkog sistema, u konsolidovanim demokratijama djeluje liberalni model, dok je u jednopartijskim komunističkim režimima funkcionisao penetracijski model civilne kontrole nad oružanim snagama. Penetracijski model podrazumijeva da partija donosi sve ključne odluke, od regrutacije vojnika do načina djelovanja, funkcionisanja i operacija vojske. Vrijednosti partije prožimaju sve strukture, a napredovanje zavisi od odanosti partiji. Svaka neposlušnost se oštro kažnjava, a lojalnost nagrađuje daljom promocijom. Vojska je produžena ruka partije i njenih čelnika. Nalazi se pod njenom civilnom kontrolom, ali je politizovana, prožeta partijskim vrijednostima, nazorima i načelima. No, kako ističe Ričard Kon (*Richard Kohn*, 1997, 146 u Blagojević, 2018, 46) stvarna civilna kontrola zahtijeva politički neutralnu vojsku koja se ne miješa u ustavom utvrđene i legitimne procese vladanja.

Za procjenu stanja u oblasti civilno-vojnih odnosa u zemljama kandidatima za članstvo u NATO-u upotrebljava se Karnovalo-Sajmonov test, zasnovan na četiri kriterijuma:

1. jasna podjela nadležnosti između predsjednika države, premijera i ministara u ovoj oblasti (ustanovljena ustavom ili zakonom);
2. nadzor izvršne vlasti (u doba mira) nad Generalštabom i komandnim kadrom preko Ministarstva odbrane, nadležnog za odluke o veličini, opremljenosti i angažovanju vojske;
3. parlamentarni nadzor nad organizacijom odbrane i
4. opšte prihvatanje demokratske civilne kontrole, tako da su pripadnici vojske odgovorni civilnim vlastima. (Glišić, 2005, 4 u Blagojević, 2018, 52)

Drugim riječima, preduslovi za uspostavljanje i održavanje demokratske kontrole nad vojskom podrazumijevaju jasno definisanu regulativu, odnosno pravni okvir, odgovarajući institucionalni okvir, kao i edukaciju i obuke vojnika. Posebno mjesto zauzima parlamentarna kontrola nad oružanim snagama koja, kroz rad parlamentarnih radnih tijela, doprinosi otvorenosti i transparentnosti u vezi sa vojnim pitanjima, a time i javnoj raspravi (Blagojević, 2018, 53).

Jugoslovenski model civilne kontrole nad vojskom

Realsocijalistički sistem upravljanja državom i društvom pod vođstvom Saveza komunista Jugoslavije, nastao nakon Drugog svjetskog rata, podrazumijevao je apsolutnu partijsku kontrolu nad oružanim snagama. Vojska i policija su predstavljali instrumente održavanja partijske lojalnosti i kontrole (ne)istomišljenika. Drugim riječima, bili su „važni nosioci masovne ideološke indokrinacije i socijalnog inženjeringa komunističkog smjera“ (Hadžić, 2000, 35), odnosno predstavljali su „ideološki bastion komunističkog konzervativizma“ (Ibid, 63).

Vojska je uživala veliku autonomiju i samostalnost u djelovanju, što je pretvaralo u političkog aktera koji ne samo da utiče na donošenje određenih odluka već i kontroliše političku – civilnu vlast. Prema Tataloviću (1997, 61), takva njena pozicija proizlazila je iz vojno-političkog položaja zemlje, organizacije zasnovane na partijskim odlukama, finansijske moći, postojanja spoljnih i unutrašnjih neprijatelja sistema, nepostojanja stabilnih institucija civilne vlasti u pojedinim periodima, te harizme pojedinih vojnih čelnika (Ibid, 61). Jedino što je ograničavalo moć i uticaj vojske u vođenju državne politike bio je autoritet Josipa Broza Tita (Ibid, 63).² S obzirom na spregu između partije i vojske, postojale su nejasnoće oko podjele civilnih i vojnih dužnosti, u smislu što su pripadnici vojske djelovali u skladu sa kompleksnim pravilima vojne organizacije i partijske odanosti (Ibid, 71). Stvarana je kao jaka i stabilna organizacija, odvojena od društva, i time manje podložna nacionalnim³ i drugim sukobima, čime je lakše doprinosila „vladanju neposlušnim političkim snagama u društvu“ (Ibid, 72).

Prva vojna strategija SFRJ⁴ definisana je u godinama 1949–1950, druga u godinama 1956–1961, dok je strategija „opštenarodne obrane“ postala zvanična 1969. godine (Ibid, 65), čime je formiran razuđeni sistem kolektivnih tijela i organa, od vojnih savjeta, preko odbora za kulturne i sportske aktivnosti, do raznih stalnih i privremenih komisija. Budući da je vojska pre-

² U prvim godinama SFRJ-a, uticaj vojske na civilna pitanja sastojao se u društvenoj ulozi vojske kao garantu nezavisnosti zemlje; bespogovornoj podršci politici SKJ i doprinosu ideološkom odgajanju mladih generacija, kao i u radničkom i seljačkom porijeklu vojnog kadra (Tatalović, 1997, 64).

³ Nacionalni sastav vojske 1981. godine: Crnogorci – 2,5%, Hrvati – 22,1, Makedonci – 5,8, Muslimani – 8,4%, Slovenci – 8,2%, Srbi – 39,7%, Albanci – 6,4%, Mađari – 2,3%, Jugosloveni – 1,3% i drugi – 3,3% (Tatalović, 1997, 75). Gostović (2021, 58), prepoznaje da je naslijeđeno stanje iz rata i nepovoljan odziv za vojne škole i akademije uticao na to da broj Srba i Crnogoraca bude znatno iznad prosjeka, dok su ostali bili u deficitu.

⁴ Više u: Radenko Šćekić, *Pravno-politički eksperimenti i posljedice Ustava iz 1974. godine, Istorijski zapisi* 3–4/2024, Istorijski institut, Podgorica 2025, str. 136–149.

poznata kao kočnica samoupravljanju, cilj je bio uspostaviti kontrolu određenih partijskih centara nad vojskom, što je rezultiralo neuspjehom i većim osamostaljivanjem vojske (Ibid, 68, Gostović 2021, 56). Pored toga, u skladu sa novim ustavnim sistemom samoupravljanja i decentralizacije (od donošenja Ustava 1974), značajnu ulogu su, u pitanjima odbrane, dobile republike i pokrajine, što je nosilo rizik formiranja republičkih i pokrajinskih vojski u slučaju međunacionalnog sukoba (Gostović, 2021, 41–42).

Vojska i njen komandni sastav su bili odani i odgovorni partiji, koja je donosila sve odluke koje su se ticale njene strukture, organizacije i djelovanja. Lojalnost partiji je nagrađivana brojnim ekonomskim i socijalnim privilegijama, kao i uključenošću u vladajuću nomenklaturu. Imala je „poseban društveni i partijski status“ (Hadžić, 2000, 36), zaslužen ideološkom posvećenošću i represivnošću u to ime, posebno u momentima opadanja moći samog sistema. Budući da je kao višenacionalna narodna vojska pripremana za opštenarodnu odbranu zemlje od spoljnog neprijatelja, nespremno se suočila sa građanskim ratom (Gostović 2021, 58). Za razliku od vojski većine istočnoevropskih zemalja koje su odustale od oružane odbrane socijalizma, Jugoslovenska vojska se uključila u rat i doprinijela raspadu države i nje same (Hadžić, 2000, 36).

Naime, nastale su nove države i vojske, uključujući novoformiranu Saveznu Republiku Jugoslaviju (SRJ) i njenu vojsku, sa teškim nedemokratskim nasljeđem (ibid), koje je uključivalo: dominaciju autoritarnih načina upravljanja sa vojskom kao osloncem; uvećanje moći vojske kroz česta ratovanja, što je otežavalo prelazak u mirnodopska stanja i doprinosilo militarizaciji društva; klijentelistička i politizovana vojska van parlamentarne i građanske kontrole; vojni korporativizam koji se zasnivao na interesnoj vezi sa vladaoocem; ideološki pristup civilno-vojnim odnosima i nerazvijenost posebnih naučnih disciplina – sociologija vojske koje bi doprinijele povećanju znanja javnosti o civilno-vojnim odnosima; tabuizacija vojske – idolopoklonički odnos prema vojsci (Ibid, 38).

Od svog osnivanja Jugoslovenska narodna armija (JNA) je svoju poziciju, moć i uticaj stvarala na kultu Josipa Broza Tita⁵, pa čak i nakon njegove smrti, gdje se, na 9. Konferenciji Organizacije SKJ u JNA 1989. godine, zaklela da neće „skrenuti sa njegovog puta“ (Ibid, 67). Iako se to ubrzo promijenilo, pripadnici vojske su napustili socijalizam i jugoslovenstvo, idolopoklonstvom novim nacionalnim liderima zasnovanim na novoj ideologiji u

⁵ Za JNA Tito je bio uzor, izvor legitimiteta, ali i totem. Sa druge strane, Tito je o vojsci govorio personalno kao o svojoj vojsci zasnovanoj na jedinstvenom jugoslovenskom sistemu socijalističkog samoupravljanja, društveno-političkog razvoja, kao i jedinstvenog međunarodnog pravca „nesvrstanosti“ u hladnoratovskoj podjeli Istok–Zapad (Tatalović, 1997, 65).

obliku patriotizacije. Oslanjala se na ideologiju baziranu na srpskoj tradiciji XIX vijeka kao izvor borbenog morala, čime je vojska SRJ stvarana kao nacionalna, a ne vojska svih građana (Hadžić, 2001, 84).

S obzirom na to da je predstavljala nosioca svih poraza JNA, u njenim redovima je vladala velika frustriranost, praćena sve lošijom ekonomskom pozicijom usljed rasula privrede, sankcija prema SRJ, a finalno i NATO napadima na vojnu industriju (Ibid).

Drugim riječima, vojska novoformirane SRJ zasnivala se na sličnim osnovama kao i vojska SFRJ, odnosno na odanosti autoritetu predsjednika Slobodana Miloševića, ratnom angažovanju, kao i navedenoj ideološkoj osnovi. Hadžić (2001, 82) izdvaja tri ključna faktora u oblikovanju civilno-vojnih odnosa treće Jugoslavije: vojno-političko porijeklo i nasljeđe, karakter režima i način njene ratne, odnosno političke upotrebe i intervencije.

Drugim riječima, Milošević je bivši komunistički režim instrumentalizovao za uspostavljanje neograničene moći, a ratove vodio za „pribavljanje brojne i trajne političke koristi“, dok je vojska, i pored tvrdnji Generalštaba, da se modifikovala, zadržala karakteristike svoje prethodnice – JNA.⁶ Parlamentarna kontrola nije postojala, dok je kontrola medija i nevladinih organizacija bila izuzetno ograničena, što je sprečavalo javnost da zna i time držalo vojsku van sistema i javnosti (Ibid). Pored toga, odredbe Ustava Srbije i Ustava Savezne Republike Jugoslavije koje su se odnosile na odbranu i vojsku bile su u koliziji (Ibid, 76–80), dok je vojska dugo djelovala bez definisane politike odbrane SRJ.⁷

Ka demokratskoj kontroli Vojske Crne Gore

Transformacija bezbjednosnog i odbrambenog sistema SRJ započinje padom režima Slobodana Miloševića, 5. oktobra 2000. godine, kada se novoizabrano rukovodstvo Srbije i SRJ, uprkos NATO bombardovanju 1999. godine, odlučilo za evropski i evroatlantski put zasnovan na vrijednostima zapadne civilizacije.⁸ Nakon potpisivanja Beogradskog sporazuma, odnosno formiranja Državne zajednice Srbija i Crna Gora, u junu 2003. godine, novoformirana zajednica se prijavila za NATO-ov program Partnerstvo za mir.

Jugoslovenska vojska je formalno zamijenjena Vojskom Srbije i Crne Gore usvajanjem Ustavne povelje o Državnoj zajednici Srbije i Crne Gore, u februaru 2003. godine, dok je u maju 2003. godine, Generalštab stavljen

⁶ Više o ovom pitanju u: Radenko Šćekić, *Mediji i geopolitika, medijska kultura*, Nikšić 2019.

⁷ Zakoni o vojsci i odbrani usvojeni su 18 mjeseci od formiranja države (Hodžić, 2001, 83).

⁸ Više u: Radenko Šćekić, *Medijski rat kao oblik geopolitičke borbe*, Matica br. 90, Podgorica 2022.

pod direktnu komandu Ministarstva odbrane. U nastojanju da se osnaži civilna kontrola nad vojskom, revidiran je i niz ključnih dokumenata, kao što je, na saveznom nivou, nova verzija Strategije odbrane, Vojna doktrina i Bijela knjiga o reformi sektora odbrane (Caparini, 2006, 40). Međutim, strukture Ministarstva odbrane ostale su u velikoj mjeri „... nepromijenjene sa prevelikim, birokratskim i složenim sistemom komande i kontrole sa značajnim segmentima dupliranja i konkurencije“ (Watkins, 2004a, 16 u Jazbec, 2005, 12). Djelovalo je da je znatan broj struktura pod komandom vojnog osoblja, sa samo nekoliko civilnih kojima fali stručnost, te su, u procesu donošenja odluka, marginalizovane (Ibid).

Nakon referenduma o državnoj nezavisnosti 21. maja 2006. godine, i dobijanja punog međunarodnopravnog subjektiviteta, Crna Gora⁹ potpuno samostalno određuje svoju unutrašnju i spoljnu politiku. Opredijeljenost ka evropskim i evroatlantskim integracijama izražava u sklopu Deklaracije o evropskim integracijama Crne Gore, usvojene u junu 2005. godine, dok je 3. juna 2006. godine¹⁰ usvojena Deklaracija nezavisne Republike Crne Gore¹¹, gdje je, između ostalog, istaknuto da je Crna Gora „čvrsto opredijeljena da pristupi evropskim i evroatlantskim – NATO bezbjednosnim strukturama i da nastavi da doprinosi učvršćivanju regionalne stabilnosti i bezbjednosti“ (Tahirović, Injac, 2016, 38), a potom i u dokumentu Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore od 15. novembra 2006. godine. Osim toga, u sklopu Rezolucije o neophodnosti ubrzanja procesa integracije Crne Gore u evropske i evroatlantske strukture¹², istaknuto je da je „Crna Gora u potpunosti posvećena aktivnom ispunjavanju svojih obaveza na unutrašnjem i međunarodnom planu i ostaje uvjerena da je najbolji okvir za realizaciju njenih vitalnih političkih, ekonomskih i bezbjednosnih interesa članstvo u evropskim i evroatlantskim strukturama – Evropskoj uniji i NATO-u“.

Budući da je, u periodu 1918–2006. godine bezbjednosno-odbrambeni sistem Crne Gore bio dio zajedničke države, nakon 2006. godine bilo je potrebno izgraditi novi sistem koji bi bio u skladu sa „novim okolnostima, okruženjem, bezbjednosnim izazovima i prijetnjama, kao i novim bezbjednosnim i odbrambenim aranžmanima zemlje“ (Đurović, Čehulić, Jaćimović, Tahirović, Milović, 2010, str. 161–218. u Tahirović, Injac, 2016, 39). Prema ocjeni Despotovića (2012, 33), dolazi do formiranja nove Vojske Crne Gore, a ne reformi postojeće i to s obzirom na to da: vojska nije postojala pod tim imenom; da je nastala raskidom sa Vojskom Državne zajednice Srbi-

⁹ O upotrebi medija: Aleksandar Ćuković, *Uloga štampanih medija u Crnoj Gori u procesu raspada jugoslovenske zajednice*, FPN, Podgorica 2016.

¹⁰ „Službeni list Republike Crne Gore“, br. 036/05 od 16. 6. 2005.

¹¹ „Službeni list Republike Crne Gore“, br. 036/06 od 5. 6. 2006.

¹² „Službeni list Crne Gore“, br. 060/08 od 9. 10. 2008.

ja i Crna Gora; da je odlukom predsjednika Crne Gore od 30. avgusta 2006. godine ukinuta obavezna vojna služba i da su oružane snage transformisane u profesionalnu vojsku; da je brojčano, formacijski i doktrinarno-strateški bila usmjerena ka drugačijoj misiji, i na kraju, da se, od samog nastanka, fokusirala na pravno-institucionalnu izgradnju potrebnu za ulazak u međunarodne NATO strukture.

Poziv za pridruživanje programu Partnerstvo za mir, Crna Gora je dobila na samitu NATO-a u Rigi 29. novembra 2006. godine, a zvanično se pridružila potpisivanjem Okvirnog dokumenta Partnerstva za mir 14. decembra 2006. godine. Nakon toga, pripremljen je Prezencacioni dokument Crne Gore o učešću u programu Partnerstva za mir koji je predat NATO-u 25. aprila 2007. godine, a odnosio se na principe, oblasti saradnje, ciljeve, aktivnosti i pitanje finansiranja (Tahirović, 2010, 58, u Tahirović, Injac, 2016, 39). Većina reformi koje su preduzete u narednom periodu odnosile su se na funkcionisanje kompletnog sistema odbrane zemlje u skladu sa standardima NATO-a. Crna Gora se prijavila za Akcioni plan za članstvo krajem 2008. godine, da bi on bio odobren u decembru 2009. godine (Tahirović, Injac, 2016, 56).

Nakon godina reformi i prilagođavanja kolektivnom NATO sistemu odbrane i bezbjednosti, u februaru 2016. godine počeli su završni pregovori o pristupanju Alijansi, kada je dobila status posmatrača do ratifikacije Protokola o pristupanju od strane parlamenata 28 država članica i Skupštine Crne Gore, gdje je ratifikovan većinom glasova tadašnjih poslanika, 28. aprila 2017. godine.¹³ Parlamenti država članica Sjevernoatlantskog saveza ratifikovali su Protokol o pristupanju, zaključno sa Španijom (10. maj 2017) čime je Crna Gora zvanično postala članica NATO-a 5. juna 2017. godine (Vlada Crne Gore, 2017).

Ministarstvo odbrane novoformirane države fokusiralo se na izgradnju strateškog i normativnog okvira shodno zahtjevima evroatlantskih integracija. Usvajanjem Ustava¹⁴ u oktobru 2007. godine stvoreni su uslovi za razvoj odgovarajućeg institucionalnog okvira za upravljanje pitanjima odbrane i bezbjednosti. Prema članu 129 Ustava Crne Gore¹⁵, vojska brani nezavisnost, suverenost i državnu teritoriju Crne Gore, u skladu sa principima međunarodnog prava o upotrebi sile, nalazi se pod demokratskom i civilnom kontrolom, a pripadnici Vojske mogu biti u sastavu međunarodnih snaga.

¹³ Prema podacima iz fonografskih zapisa sa sedme sjednice prvog redovnog proljećnjeg zasijedanja Skupštine Crne Gore u 2017. godini, za usvajanje Predloga zakona o potvrđivanju Sjevernoatlantskog ugovora i Protokola uz Sjevernoatlantski ugovor o pristupanju Grčke i Turske glasalo je 46 (od 81) poslanika.

¹⁴ „Službeni list Crne Gore“, br. 001/07 od 25. 10. 2007, 038/13 od 2. 8. 2013.

¹⁵ U cilju obezbjeđenja pravne preciznosti, jasnoće i tačnosti, pojedine zakonske odredbe su predstavljene integralno.

Ustavnim odredbama je predviđeno da Skupština Crne Gore odlučuje o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama, te da vrši nadzor nad vojskom i bezbjednosnim službama. Sa druge strane, predsjednik Crne Gore komanduje Vojskom na osnovu odluka Savjeta za odbranu i bezbjednost, koji ima sljedeće nadležnosti: donosi odluke o komandovanju Vojskom Crne Gore; analizira i ocjenjuje bezbjednosnu situaciju u Crnoj Gori i donosi odluke za preduzimanje odgovarajućih mjera; postavlja, unapređuje i razrješava oficire Vojske; predlaže Skupštini proglašenje ratnog i vanrednog stanja; i predlaže upotrebu Vojske u međunarodnim snagama. Što se tiče sastava Savjeta za odbranu i bezbjednost Crne Gore, čine ga predsjednik Crne Gore, predsjednik Skupštine i predsjednik Vlade, a predsjednik Savjeta za odbranu i bezbjednost je predsjednik Crne Gore.

Zakonom o odbrani¹⁶ uređena je organizacija i funkcionisanje jedinstvenog sistema odbrane Crne Gore, prava i dužnosti nosilaca priprema za odbranu i druga pitanja od interesa za odbranu Crne Gore. Članom 38 predviđeno je da Vojska vrši poslove odbrane u skladu sa posebnim zakonom. Takođe, posebne odredbe odnose se na odbranu Crne Gore i druge aktivnosti u okviru Sjevernoatlantskog saveza, gdje je utvrđeno da odluku o upućivanju zahtjeva Sjevernoatlantskom savezu za aktiviranje člana 5 Sjevernoatlantskog ugovora¹⁷ donosi Skupština. Ovom odlukom Skupština odlučuje i o ulasku pripadnika vojski država članica Sjevernoatlantskog saveza na teritoriju Crne Gore u cilju pružanja pomoći u odbrani. U slučaju da Skupština nije u mogućnosti da se sastane, odluku donosi Savjet za odbranu i bezbjednost i podnosi je Skupštini na potvrđivanje čim se Skupština sastane. Na osnovu odluke, predsjednik Crne Gore upućuje zahtjev za aktiviranje člana 5 Sjevernoatlantskog ugovora i prenosi ovlaštenje za komandovanje operacijama komandantu Sjevernoatlantskog saveza, nadležnom za vođenje operacija na teritoriji Crne Gore.

¹⁶ „Službeni list Republike Crne Gore“, br. 047/07 od 7. 8. 2007, „Službeni list Crne Gore“, br. 086/09 od 25. 12. 2009, 088/09 od 31. 12. 2009, 025/10 od 5. 5. 2010, 040/11 od 8. 8. 2011, 014/12 od 7. 3. 2012, 002/17 od 10. 1. 2017, 046/19 od 7. 8. 2019, 074/20 od 23. 7. 2020.

¹⁷ Član 5 Sjevernoatlantskog ugovora glasi: „Strane su saglasne da će se oružani napad na jednu ili više njih u Evropi ili u Sjevernoj Americi smatrati napadom na sve njih, i zato su saglasne da će, u slučaju takvog oružanog napada, svaka od njih, u ostvarivanju prava pojedinačne ili kolektivne samoodbrane priznate članom 51 Povelje Ujedinjenih nacija, pomoći strani ili stranama koje su napadnute, preduzimajući odmah, pojedinačno i zajedno sa drugim stranama, mjere koje se smatraju potrebnim, uključujući i upotrebu oružane sile, radi uspostavljanja ili održavanja bezbjednosti sjevernoatlantskog područja. Svaki takav oružani napad i sve mjere preduzete kao rezultat takvog napada biće odmah prijavljene Savjetu bezbjednosti. Takve mjere će prestati kada Savjet bezbjednosti preduzme neophodne mjere za obnavljanje i održavanje međunarodnog mira i bezbjednosti“. NATO: Sjevernoatlantski ugovor, 4. apr. 1949.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hr

Zakonom o Vojsci¹⁸ utvrđena je organizacija Vojske Crne Gore, služba u Vojsci, prava, obaveze i status lica u službi u Vojsci i druga pitanja od značaja za Vojsku. Vojska je definisana kao odbrambena snaga koja brani nezavisnost, suverenost i državnu teritoriju Crne Gore i izvršava druge dodijeljene misije i zadatke, u skladu sa Ustavom Crne Gore, zakonom i međunarodnim pravom. Prema članu 36 ovog zakona, predsjednik Crne Gore: naređuje uvođenje mjera pripravnosti Vojske, u skladu sa odlukama Savjeta za odbranu i bezbjednost; donosi odluku o mobilizacijskom razvoju Vojske; naređuje mobilizaciju Vojske, u skladu sa odlukom Savjeta; proizvodi u početni čin oficira i rezervnog oficira, dok Ministarstvo (član 37) vrši poslove koji se odnose na: upotrebu Vojske; materijalno zbrinjavanje i opremanje Vojske; upravljanje ljudskim i materijalnim resursima u Vojsci; planiranje, organizovanje i izvršavanje materijalnog i finansijskog poslovanja za potrebe Vojske; druge poslove u skladu sa zakonom. U cilju obavljanja predviđenih poslova, Ministarstvo donosi vojne doktrine, Plan upotrebe Vojske, kao i planove i strategije upravljanja ljudskim resursima.

Članom 225 definisano je značenje parlamentarnog nadzora, demokratske i civilne kontrole. Preciznije, utvrđeno je da demokratsku i civilnu kontrolu vojske vrše Skupština Crne Gore, Vlada i Savjet, da Skupština Crne Gore vrši nadzor nad vojskom preko nadležnog radnog tijela, dok Godišnji izvještaj o stanju u Vojsci ministar dostavlja na razmatranje nadležnom radnom tijelu Skupštine Crne Gore do kraja prvog kvartala naredne godine. Na zahtjev nadležnog radnog tijela, ministar dostavlja i posebne izvještaje o stanju u Vojsci. Ministar podnosi Savjetu izvještaj o stanju u Vojsci i izvještaj o upotrebi pripadnika Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama, kao i posebne izvještaje na zahtjev Savjeta.

Parlamentarni nadzor nad radom organa i institucija u oblasti bezbjednosti i odbrane, način vršenja parlamentarnog nadzora, dužnosti organa i institucija koje su predmet parlamentarnog nadzora i druga pitanja od značaja za vršenje parlamentarnog nadzora uređena su Zakonom o parlamentarnom nadzoru u oblasti bezbjednosti i odbrane¹⁹. Precizirano je da parlamentarni nadzor vrši Skupština Crne Gore direktno, preko Odbora za bezbjednost i odbranu, a podrazumijeva nadzor nad radom: Ministarstva odbrane, Vojske Crne Gore, Agencije za nacionalnu bezbjednost, Uprave policije, Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave, kao i drugih organa i institucija koje se bave poslovima bezbjednosti i odbrane. Odbor može pokrenuti određena pitanja i vršiti parlamentarni nadzor na predlog Skupštine, predsjednika ili članova Odbora, drugih organa ili institucija. Parlamentarni nadzor obuhvata i konsultativno saslušanje, kontrolno saslušanje i parlamentarnu istragu.

¹⁸ „Službeni list Crne Gore“, br. 051/17 od 3. 8. 2017, 034/19 od 21. 6. 2019.

¹⁹ „Službeni list Crne Gore“, br. 080/10 od 31. 12. 2010.

Zakonom o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešću pripadnika operativne jedinice za zaštitu i spasavanje, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu²⁰ uređena je upotreba jedinica, odnosno pripadnika Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešće pripadnika operativne jedinice za zaštitu i spasavanje, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu, kao i prava i obaveze lica koja učestvuju u međunarodnim snagama, mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu. U vezi sa tim, pripadnici Vojske Crne Gore uzeli su učešće u sljedećim mirovnim misijama (do 2018. godine): UNMIL (*United Nations Mission in Liberia*), MINURSO (*United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara*), UNFICYP (*United Nations Peacekeeping Force in Cyprus*), EU NAVFOR (*Naval Force*) ATLANTA, EUTM (*European Union Training Mission*), ISAF (*International Security Assistance Force*), misiji *Resolute Support* i misiji KFOR (*Kosovo Forces*) (Lakušić, 2019, 257).

Prema izvještaju Beogradskog centra za bezbjednosnu politiku (2023, 19), u sklopu projekta *Balkan Defence Monitor*, izdvajanja iz crnogorskog budžeta za oblast odbrane porasla su nakon pristupanja Crne Gore Alijansi, 2018. i 2019. godine, pri čemu su se 2020. godine vratila na raniji nivo. Većina budžetskih sredstava troši se na potrebe zaposlenih, osim u periodu 2018–2019, kada je uloženo u naoružanje i opremu (nabavka helikoptera *Bell* i oklopnih vozila *Oshkos*). No, pored toga što Crna Gora ima najtransparentniji budžet u odnosu na većinu zemalja regiona, u izvještaju je ocijenjeno da to nije dovoljno transparentno. Na primjer, u budžetu za 2022. godinu, većina pododjeljaka sadrži detaljan popis usluga, ali se znatni novčani iznosi klasifikuju pod stavkom „ostale usluge“ (Ibid, 9).

Što se tiče međunarodne pomoći i podrške, najveći donator su Sjedinjene Američke Države sa 23.000.000 eura, a zatim Norveška koja je, 2022. godine, donirala 65.000 američkih dolara u medicinskoj opremi, uključujući opremu za borbu protiv pandemije koronavirusa. Osim toga, Organizacija za bezbjednost i saradnju u Evropi (OEBS) donirala je opremu vrijednu 34.698 eura za učionice namijenjene obuci pripadnika oružanih snaga (Ibid, 31).

Kroz integraciju u evroatlantske strukture, Vojska Crna Gore je ispunila kriterijume uspostavljanja demokratske i civilne kontrole, što je potvrđeno i u izvještaju Bertelsmann Stiftung (2024, 11). Opredjeljenjem za demokratski razvoj, postavljene su i osnove za demokratski nadzor vojnih struktura. U prilog pozitivnom odnosu prema ovom pitanju govore i rezultati istraživanja Centra za demokratiju i ljudska prava (CEDEM, 2021 u Ibid,

²⁰ „Službeni list Crne Gore“, br. 061/08 od 13. 10. 2008, 031/17 od 12. 5. 2017, 034/17 od 2. 6. 2017, 046/19 od 7. 8. 2019.

17) koji ukazuju na to da građani Crne Gore preferiraju demokratski politički sistem u odnosu na stručni, autoritarni i vojni režim. Konkretno, 78,9% ispitanika je demokratski politički sistem ocijenilo kao dobar, dok je podršku autoritarnom političkom sistemu dalo skoro 20% građana, a vojnom 11,3%.²¹

Zaključna razmatranja

U analiziranom periodu od 1945. do danas (2024), bezbjednosno-odbrambene snage Crne Gore su prošle kroz višestruku transformaciju posljedično različitim državnim uređenjima, a time i ustavnim i zakonskim rješenjima, odnosno strukturi i organizaciji, osnovnim ciljevima, misiji i viziji. Tokom sedmdecenijskog perioda, prošao se put od regrutne vojske SFRJ i SRJ iznikle iz rata, do profesionalne Vojske Crne Gore formirane i definisane u sklopu nove države shodno novim spoljopolitičkim prioritetima, integraciji u EU i evroatlantske NATO strukture.

Prezentacijom dostupnih podataka i zakonskih rješenja koji se odnose na ustanovljenje i funkcionisanje jugoslovenske vojske, odnosno Vojske Crne Gore, ukazalo se na različite modele civilne kontrole nad vojskom, od penetracijskog-komunističkog do demokratskog/liberalnog modela kontrole vojske. Na taj način, testirane su i potvrđene osnovne hipoteze rada koje ukazuju na to da tip režima/političkog sistema određuje poziciju vojske u samom sistemu, odnosno njene osnovne karakteristike, misiju i način njene kontrole. Od vojske SFRJ prožete idealima Komunističke partije, zatim vojske SRJ pod dominacijom jednog lidera, do Vojske Crne Gore koja je pod parlamentarnim/demokratskim nadzorom integrisana u NATO kolektivni sistem bezbjednosti. U tom kontekstu, potvrđena je pretpostavka da je definisanje spoljopolitičkog kursa Crne Gore ka NATO strukturama, odredilo formiranje i funkcionisanje profesionalne, politički neutralne vojske koja je prošla Karnovalo-Sajmonov test zasnovan na četiri kriterijuma. Kao osnovni zaključak ovog rada, nameće se to da je uspostavljanje parlamentarnog modela civilne kontrole vojske osnov za uključanje u savremene tokove modernizacije društva i uključanje u evropske strukture i procese.

Implikacije ovog rada/istraživanja za nauku prepoznaju se u sintezi brojnih podataka koji se odnose na duži vremenski period, a svjedoče o svojevrsnoj transformaciji vojske, odnosno vrsti kontrole nad vojnom strukturom, organizacijom i djelovanjem. To predstavlja validnu osnovu za dalja istraživanja, kako civilno-vojnih odnosa generalno, tako i različitih perioda, a time i postavki oružanih snaga SFRJ, SRJ, odnosno Crne Gore. U praktič-

²¹ Prema procjeni Freedom House, Crna Gora je u 2023. godini spadala u grupu zemalja djelimično slobodnih (67 od 100). Freedom House (2023), <https://freedomhouse.org/country/montenegro/freedom-world/2023>

nom i društvenom smislu, implikacije ovog rada se ogledaju u sadržini njegovog teksta kao izvora informacija za pripremu različitih dokumenata koji se odnose na odbranu i bezbjednost, od strategija do planova razvoja i slično.

Literatura

„Službeni list Crne Gore“, br. 061/08 od 13. 10. 2008, 031/17 od 12. 5. 2017, 034/17 od 2. 6. 2017, 046/19 od 7. 8. 2019.

Beogradski centar za bezbjednosnu politiku (2023), *Balkan Defence Monitor*, <https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2023/02/Balkan-Defence-Monitor-2023.pdf> (21.6.2024)

Bertelsmann Stiftung (2024): *BTI 2024 Country Report Montenegro*, https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2024_MNE.pdf (24.6.2024)

Blagojević, Jelisaveta (2018): *Uloga vojske u arapskim tranzicijama i režimima. Studija slučaja: Tunis, Egipat, Bahrein, Sirija, Libija i Jemen*, doktorska disertacija, Univerzitet Crne Gore, Fakultet političkih nauka, Podgorica

Caparini, Marina (2006): *Security Sector Reform in The Western Balkans*, DCAF – TESEV Series in Security Sector Studies – 2.

CEDEM (mart 2024), *Političko javno mnjenje Crne Gore*, mart, 2024, <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/03/Prezentacija-MART-2024.-.pdf>, (2. 7. 2024)

Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva.

Cohen, Eliot (2002): *Supreme Command*, New York: The Free Press.

Čuković, Aleksandar. *Uloga štampanih medija u Crnoj Gori u procesu raspada jugoslovenske zajednice*, FPN, Podgorica 2016.

Deklaracija o pridruživanju Evropskoj uniji („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 036/05 od 16. 6. 2005.

Deklaracija nezavisne Republike Crne Gore („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 036/06 od 5. 6. 2006.

Despotović, Ilija (2012): *Crna Gora i NATO, MATICA*, ljeto 2012.

Djurović, Gordana; Čehulić-Vukadinović Lidija; Tahirović, Mehmedin; Jaćimović, Danijela; Milović, Nikola. (2010) *Crna Gora u 21. stoljeću u eri kompetitivnosti – Integracija u evropske i evroatlantske strukture*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti 73/4, Posebna izdanja, Podgorica: 161–218.

Feaver, D. Peter (2003): *Armed Servants: Agency, Oversight, and Civil-Military Relations*. Cambridge: Harvard University Press.

Fonografski zapisi sa sedme sjednice prvog redovnog proljećnjeg zasijedanja u 2017. godini, Podgorica: Skupština Crne Gore.

Freedom House (2023), <https://freedomhouse.org/country/montenegro/freedom-world/2023>

Gostović, Dragan (2021): *Vojska u političkom sistemu druge Jugoslavije, Nacionalni interes*, 41 (2): 41–62.

Hadžić, Miroslav (2000): Civilna kontrola nad Vojskom Jugoslavije u: Hadžić, Miroslav (ur.) *Civilna kontrola vojske i policije*. Beograd: Medija centar, Beogradski centar za bezbednosnu politiku: 31–79, https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/civilna_kontrola_nad_vj.pdf (02.06.2024)

Hadžić, Miroslav (2001): Manjak pretpostavki za demokratsku kontrolu Vojske Jugoslavije u: Hadžić, Miroslav (ur.), *Demokratska kontrola vojske i policije u SR Jugoslaviji*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku: 63–98, https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/hadzic_2001_manjak_pretpostavki-2.pdf (5. 6. 2024)

<https://www.maticacrnogorska.me/files/50/02%20ilija%20despotovic.pdf> (5. 6. 2024)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hr (12. 6. 2024)

https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/report_Security_Sector_Reform_In_The_Western_Balkans.pdf (2. 7. 2024)

Huntington, Samuel (1957): *The Soldier and the State, The Theory of Civil-Military Relations*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Huntington, Samuel (2004): *Treći talas: Demokratizacija na izmaku dvadesetog veka*. Zagreb: Politička kultura; Podgorica: CID.

Janowitz, Morris (1960): *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. Glencoe, Illinois: The Free Press.

Jazbec, Milan (April 2005): *Defence Reform in the Western Balkans: The Way Ahead*,

Kohn, Richard (1997, oktobar): How democracies control the military? *Journal of democracy*, 8(4): 140–153.

Lakušić, Stefan (2019): Učešće Crne Gore u međunarodnim mirovnim misijama i operacijama – nekad i sad, u Stojanović, Zoran (ur.) *Spoljna politika Crne Gore – istorija i savremenost*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti: 249–264, <https://canupub.me/Docs/2019/695-Sp-Pol-CG/Spoljna%20politika%20Crne%20Gore%20-%2016.%20Stefan%20Lakus%CC%8Cic%CC%81.pdf> (15.06.2024)

NATO: Sjevernoatlanstki ugovor, 4. apr. 1949.

Rezolucija o neophodnosti ubrzanja procesa integracije Crne Gore u evropske i evroatlantske strukture („Službeni list Crne Gore“, br. 060/08 od 9. 10. 2008).

Šćekić, Radenko. *Mediji i geopolitika, Medijska kultura*, Nikšić 2019.

Šćekić, Radenko. Medijski rat kao oblik geopolitičke borbe, *Matica* br. 90, Podgorica 2022.

Šćekić, Radenko. Pravno-politički eksperimenti i posledice Ustava iz 1974. godine, *Istorijski zapisi* 3–4/2024, Istorijski institut, Podgorica 2025, str. 136–149.

Schiff, L. Rebecca (1995): *Civil-Military Relations Reconsidered: A Theory of Concordance*. *Armed Forces and Society*, 22, (1): 7–24.

Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore, Vlada Republike Crne Gore, 15. 11. 2006.

Lakušić, Stefan, *Učešće Crne Gore u međunarodnim mirovnim misijama i operacijama – nekad i sad* u: *Spoljna politika Crne Gore – istorija i savremenost*

ur. Zoran Stojanović, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2019, 249–264.

Tahirović, Mehmedin; Injac, Olivera (2016): Development of the defence system of Montenegro, *Sodobni vojaški izazivi* letnik 18. številka 1: 37–60.

Tatalović, Siniša (1997): Civilno-vojni odnosi, *Polit. misao*, Vol XXXIV, br. 2: 61–82, [https://hrcak.srce.hr/file/155568\(20.06.2024\)](https://hrcak.srce.hr/file/155568(20.06.2024))

Ustav Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, br. 001/07 od 25. 10. 2007, 038/13 od 2. 8. 2013).

Vlada Crne Gore (2017) *Završen proces ratifikacije Protokola o pristupanju Crne Gore NATO-u*, [https://www.gov.me/clanak/172204--završen-proces-ratifikacije-protokola-o-pristupanju-crne-gore-nato-u\(05.07.2024\)](https://www.gov.me/clanak/172204--završen-proces-ratifikacije-protokola-o-pristupanju-crne-gore-nato-u(05.07.2024))

Watkins, Amadeo, (2004a): *PfP Integration: Croatia, Serbia & Montenegro*. Balkans Series, 04/05. Defence Academy of the United Kingdom: Conflict Research Centre, Surrey.

Zakon o odbrani („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 047/07 od 7. 8. 2007, „Službeni list Crne Gore“, br. 086/09 od 25. 12. 2009, 088/09 od 31. 12. 2009, 025/10 od 5. 5. 2010, 040/11 od 8. 8. 2011, 014/12 od 7. 3. 2012, 002/17 od 10. 1. 2017, 046/19 od 7. 8. 2019, 074/20 od 23. 7. 2020).

Zakon o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešću pripadnika operativne jedinice za zaštitu i spasavanje, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu.

Zakon o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešću pripadnika operativne jedinice za zaštitu i spasavanje, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu („Službeni list Crne Gore“, br. 061/08 od 13. 10. 2008, 031/17 od 12. 5. 2017, 034/17 od 2. 6. 2017, 046/19 od 7. 8. 2019).

Zakon o Vojsci Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, br. 051/17 od 3. 8. 2017, 034/19 od 21. 6. 2019).

Zakona o parlamentarnom nadzoru u oblasti bezbjednosti i odbrane („Službeni list Crne Gore“, br. 080/10 od 31. 12. 2010).

Jelisaveta BLAGOJEVIC

TRANSFORMATION OF CIVIL-MILITARY RELATIONS IN MONTENEGRO: FROM PENETRATION TO LIBERAL MODEL

Summary

The aim of this paper is to demonstrate the transformation of civil–military relations from a penetration model of armed forces control within a one-party communist system, through its gradual liberalization, to the final establishment of democratic control over the armed forces. This transformation corresponds to

changes in political systems of governance (authoritarian – hybrid – democratic), state structures (federation – loose federation – unitary state), as well as the state's commitment to integration into international security structures (the NATO alliance). The relevance and validity of the research rest on a theoretical approach to civil–military relations that synthesizes the theoretical observations of several authors (Huntington, Janowitz, Cohen, Feaver, Schiff) and outlines the key characteristics of the penetration and liberal models of civil–military relations. The methodological framework is based on the historiographical method, content analysis of scholarly literature, publications, reports, strategies, and the like, as well as the case study method, with Montenegro selected as the case. In this way, the main hypotheses of the study were tested and confirmed, indicating that the type of regime/political system determines the position of the military within the system itself, as well as its principal characteristics, mission, and mode of control. The analysis follows the trajectory from the Yugoslav People's Army (JNA) imbued with the ideals of the Communist Party, through the Army of the Federal Republic of Yugoslavia shaped by the dominance of a single leader, to the Montenegrin Armed Forces—placed under parliamentary/democratic oversight and integrated into NATO's collective security system. In this context, the assumption is confirmed that Montenegro's foreign-policy orientation toward NATO structures shaped the formation and functioning of a professional, politically neutral military that successfully passed the Carnovale-Simon test. The fundamental conclusion of this paper is that the establishment of a parliamentary model of civilian control of the armed forces constitutes a basis for integration into contemporary processes of societal modernization and for inclusion in European structures and processes.